

BAŞKALARININ BEDEN DİLİNİ OKUMASI AÇISINDAN HZ. PEYGAMBER

Mahmut Kavaklıoğlu *

Abstract:

The Prophet Muhammad as Person who Reads Body Language of Others

In this study, it is dealt with the body language - also mentioning its relation with manifesto mission - in perspective of that the Prophet Muhammad reads it and that body language belonging to others reflects to the Prophet Muhammed. Afterwards it is tried to examine the certain motivations directed towards the companions by the the Prophet Muhammed about body language. While the Prophet Muhammad was communicating entrusted message to the people, his personal impressions that he obtained from his persons addressed were always as director while studing to assign their interests, desires, priorities, necessities, intentions and spiritual situations turns to these impressions frequently. Consequently it is deduced that he designated his strategy according to these. From this point of it is attracted attention that the influence is a result of a correct communication. It was connected with between the point that the Prophet Muhammad had conveyed his teachings during the 23 years and his successes in the communication establishment. While evaluating negativities that experience concerning exposition at the our present time, it is stressed that the subject must be reviewed in point of the hierarchy mentioned above.

Keywords: Body language, body language of the companions of the Prophet, hadith.

Giriş

Biz konuya ilişkin önceki çalışmamızda Hz. Peygamber'i *sergilediği beden dili* açısından tetkike çalışmıştık. Bu yeni çalışmada ise, Hz. Peygamber'i *başkalarının beden dilini okuması ve bu dilin kendisi üzerindeki yansımaları* yönünden incelemek istiyoruz. Zira beden dili, verici ve alıcı olmak üzere iki yönlü bir bilişimden ibarettir. Esasen birden çok taraflılık bilişimin, bir diğer ifadeyle iletişimin özünü teşkil eder. Dolayısıyla bu dili kullanmak kadar, başkalarına ait dili okumak da iletişimin bir gereği ve gerçeğidir.

Biz bu makalede beden dilini, -tebliğ misyonu ile ilişkisine de değine- rek- Hz. Peygamber'in okuması, başkalarına ait beden dilinin Hz. Peygamber'deki yansımaları açısından ele alacağız. Daha sonra beden diline dair sa-

* Yard. Doç. Dr., Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı, e-mail: mkavaklioglu55@hotmail.com

hâbeye yönelik bazı motivasyonları tetkike açacağız.

1. Beden dilini okuması açısından Hz. Peygamber

a. Beden dilini okumanın *tebliğ* açısından anlamı

Tebliğ, Yaratıcıdan alınan ilâhî öğretiyi insanlara ulaştırma görevidir. Bu, sadece ulaştırmayı değil, aynı zamanda açıklama ve bir pratik olarak sunmayı da içine alır.

Her ne kadar Resûl (s)'e görevinin sadece ulaştırmak olduğu, daha ötesinin kendi insiyatifinde bulunmadığı hatırlatılıyorsa da¹ tebliğden maksat muhatapları İslâmî öğreتيye açmak, keyfiliğın işlediğı bir ortamdan, ahlâkîlik ve hukûkîliğın egemen olduğu bir sorumluluk ortamına çekmektir. Nitekim kendisi de muhtelif vesilelerle ümmetinin diğer ümmetlere karşı çokluğuyla öğüneceğini ifade etmiştir.²

İnsanları ikna etmede, öğretinin mahiyeti kadar önemli olan muhatap kesimi tanımak, tanımaktan da öte onları anlamaktır. Etkilemenin, *iyi bir iletişimin sonucu* olduğu her zaman söylenir. Ancak *doğru bir iletişimle muhatapı anlamanın ilişkisi* aynı oranda fark edilip dillendirilmez. Oysa ideal bir iletişimde anlamanın, iletişimin yönünü tayin edecek oranda bir rolü olduğu unutulmamalıdır.³

Bu açıdan anlatmanın ve etkilemenin kendisine misyon olarak verildiğı bir şahsiyetin, doğru iletişim ve etkileşim adına öncelikle muhataplarını anlaması hiyerarşik bir gerektir.⁴ Aksi halde böylesi bir hiyerarşiye dayanmayan her bir teşebbüsün olumsuzlukla sonuçlanması sürpriz olmaz.

Sözlü iletişim, anlamının bir çizgisini teşkil etmekle birlikte, bu konuda ön planda olan elbette ki bedensel iletişimidir. Zira bedenın verdiği mesajlar, sözlü olanlara göre daha gerçekçi⁵ ve dolayısıyla daha inandırıcıdır.⁶

1 Bk. el-Mâide, 5/92, 99; en-Nahl, 16/35, 82, .

2 Örnek olarak bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, 158, 245; Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, Nikâh 3; Nesâî, *es-Sünen*, Nikâh 11.

3 Nitekim insanlar arasındaki şüphe ve korkunun bilgisizlik ve uzaklıktan kaynaklandığı belirtilerek, insanları anlamayı kolaylaştıran her bilginin onları birbirlerine yaklaştıracığı, aralarında anlayış ve sevgi oluşturacağı ifade edilmiştir. Bk. Zuhâl-Acar Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 8.

4 Nitekim Doğan Cüceloğlu bu bağlamda, insanı değiştirebilmek için önce insanı anlamak gerektiğini söyler. Bk. Doğan Cüceloğlu, *İnsan ve Davranışı*, s. 7.

5 Bk. Zira kişiler ağızlarıyla yalan söyleyebilirler ama, bedenleriyle bunu başarmaları imkansız denecek kadar zordur. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, s. 46; Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 139.

6 Bk. Baltaş, *Bedenin Dili*, s. 13; Samy Molcho, *Beden Dili*, çev.: Tülin Batır, İstanbul 2000, s.

Bu sebepledir ki, muhatap kitlenin kültürel seviyesini, psikolojik durumunu, ilgi ve niyetini anlamada/okumada bedensel iletişim hep ön planda yer alır. Bir takım açılımları sağlamada ağırlık görünürde sözde olsa da, sözlerin arkasında gizlenen bedensel mesajlar tebliğci için değerlendirilmeye esas birer veri niteliğindedir.⁷ Tebliğcinin başarısı, bu mesajların doğru bir şekilde okunması ve dikkate alınmasıyla yakından ilişkilidir. Muhatabın o anki durumu, önceliği bu mesajlarda saklıdır. Zaman ve ortam seçen, kapasiteyi gözetken, önceliğe uyan, amaca yönelen yüklemeler; ancak bedensel mesajlara uyarlanan yaklaşımların neticesidir. Bu tür iletişimlerin yansımaları elbette ki müspet olacaktır. İletişimden beklenen etkileşim, iletişimin bu şekilde bedensel mesajlara uyarlı bir şekilde seyrine bağlıdır.

Hz. Peygamber de görevi gereği aldığı mesajı kitlelere ulaştırırken, muhataplarından aldığı bedensel izlenimler kendisi için daima yönlendirici olmuştur. Onların arzu ve ihtiyaçlarını, önceliklerini, ihtiyaçlarını, niyetlerini tespitte çalışırken aldığı izlenimlere sık sık başvurmuş, stratejisini buna göre belirlemiştir. Aynı zamanda bedensel mesajlara muhalif bir yaklaşım ortaya koymaktan kaçınmıştır.

b. Sahâbenin/başkalarının beden dili

Hiç şüphesiz hadisler, ait oldukları dönemi muhtelif yönleriyle günümüze taşıyan verilerdir. Sadece Hz. Peygamber'e ait bilgileri/malzemeyi değil aynı zamanda sahâbe hakkındaki malumatı da yansıtır. Hatta inanmayanlara ve diğer inanç mensuplarına dair haberlere ve o günün sosyal şartlarına ışık tutar.

Dinin tebliğinde muhatap kesimi oluşturan sahâbe-i kiramin Hz. Peygamber'le ilişkilerinde sergiledikleri bazı bedensel mesajlar da hadis-i şeriflerle bizlere ulaşmış durumdadır. Söz konusu mesajlar, sahâbe-i kiramı tanımada bir veri teşkil ettiği gibi, bunlar karşısında Hz. Peygamber'in tavrını yansıtması yönüyle de bir değer ifade eder.

Biz şimdi hadislerden tespit edebildiğimiz, beden dili cinsinden sahâbe-i kirama ait bazı örnekleri -bu konuya dair önceki makalemize yakın bir şe-

14.

7 Bu anlamda beden, ruhun eldiveni olarak nitelenmiştir. Eldivene bakarak elin hareketlerinin farkedileceği gibi, bedeni anlatımların gözlemlenmesiyle de iç duyguların keşfedilebileceğine işaret edilmiştir. Bk. Molcho, *Beden Dili*, s. 27; Schober, *Beden Dili*, s. 38-39; Necati Kara, *Kur'an'da Beden Dili*, İstanbul 2004, s. 242.

kilde- beden dilinin muhtelif içerik ve görüntüleriyle birer başlık altında ele alacağız. Bu arada çerçeveyi bazen sahâbe haricine de taşıyabileceğiz. Ancak çalışmanın boyutlarını zorlamamak açısından her bir başlık altındaki örnekleri -imkan nispetinde- bir-iki rivayetle sınırlı tutmaya çalışacağız.

ba. Neşe ve üzüntü içerikli

Gelişmeler karşısında bazen neşelenmek, bazen üzölmek, beşer olmanın tabii bir yanıdır. Sahâbe de birer beşer olarak yerine göre neşelenmiş, yerine göre üzüntü yaşamıştır. Onların beden dillerine yansıyan üzüntü ve neşe içerikli rivayetlerle konuyu örneklendirelim.

Hz. Peygamber'in üzülmesine sebep olduklarını düşünerek onun dokunaklı hutbesi karşısında sahâbe-i kiramın, elbiselerini başlarına çekip genizden bir sesle ağlamaları,⁸ hastalığı sırasında ziyaretine gittiği babasının (s), kulağına bir şeyler fısıldaması sonucu Hz. Fâtıma'nın ağlaması, tekrar bir şeyler fısıldaması üzerine bu kez de gülmesi/sevinmesi⁹, sahâbe-i kiramın üzüntü ve neşesini yansıtan rivayetlerdendir.

Uhud'daki yenilgiden sonra, halk arasında, *Resûlullah (s) şehit edildi*, söylentilerinin dolaştığı bir sırada Ka'b b. Mâlik'in, miğferin altından parıldaayan gözlerinden Resûlullah'ı tanıyarak, yüksek bir sesle, Ey Müslümanlar, müjde! İşte Resûlullah (s) yaşıyor, diye haykırması,¹⁰ yine sevincin bedensel bir anlatımı olsa gerektir.

bb. Memnuniyetsizlik ve isteksizlik içerikli

Hudeybiye'de müslümanlarla müşrikler arasında sağlanan antlaşma gereği, müslümanlar o yıl Kabe'yi ziyaret edemeyecekler, ancak bu ziyareti ertesi yıl gerçekleştirebileceklerdi. Müslüman taraf antlaşma şartlarından memnun kalmamıştı. Resûlullah (s) ashabına, "Kalkın, kurbanlarınızı kesin, sonra da traş olun!", buyurup bunu üç kez tekrar ettiyse de, onun (s) kurbanını kestğini görünceye kadar, hiç kimse kalkıp kurbanını kesmemişti.¹¹ Sahâbe-i kiramın, Resûl'ün (s) emrine imtisalde biraz ağır davranmaları onların du-

8 Bk. Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Tefsir, tefsiru sûre 5/12, Nikâh 107, Rikâk 27; Müslim, *es-Sahîh*, Fezâil 134, Salât 112, Kusûf 1.

9 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, çev.: F. Yavuz, c. II, s. 316 (hno: 947).

10 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, tahk.: H. el-A'zamî, c. V, s. 365 (hno: 9735); İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tahk.: M. es-Sekâ, c. III, s. 88.

11 Abdürrezzâk, *Musannef*, c. V, s. 340 (hno: 9720).

rumdan memnun olmadıklarını bedensel olarak anlatan bir belgedir.

bc. Sevgi ve şefkat, merhamet içerikli

Uhud harbinde eşi, kardeşi ve babasının yaralandığı haberi kendisine verilen Dînâr'lı kadın buna rağmen, Resûlullah (s) ne durumda? diye sormuş; "İyidir", şeklindeki cevapla yetinmeyerek, bana kendisini gösterin, tâki onu (gözümle) göreyim, diye tepki vermişti. Bunun üzerine Resûl'e işaret edilmiş, kadın Resûlullah'ı gördüğünde, seni böyle sağ-salim gördükten sonra her musibet bana hafif gelir, diyerek duygusunu ızhar etmişti.¹²

Pek tabiidir ki, bu, Resûl'ü; kocası, kardeşi ve babasına ve hatta her şeye önceleyen bir sevginin söz eşliğinde bir tür bedensel anlatımıdır. Sayılan yakınlarının yaralandığı haberini öğrendiği halde, Resûlullah'ın durumunu sorması, gözleriyle görmedikçe aldığı hayır haberiyle yetinmemesi, kendisinin de Hz. Peygamber'e seslenişinde dile getirdiği gibi, onun (s) dışında her şeyi daha geri planda algıladığını ortaya koymaktadır.

Keza Osman b. Mazûn'un, evinin avlusunda oturan Hz. Peygamber'e uğrayıp, dişleri gözükecek kadar tebessüm etmesi¹³, ona olan muhabbetinin bedensel bir ifadesidir.

Bir rastlaşma sırasında Ebu'l-Busr isimli sahâbinin, yanındaki çocuğu işaretlerle babası Velid b. Usâme b. Sâmit'e, bu senin oğlun mu? diye sorup, onun, "Evet", karşılığı üzerine Ubâde b. Velid'in başını okşaması da¹⁴ yine şefkat içerikli bir beden dilidir.

bd. Öfke içerikli

Aralarında yaşanan bir münakaşa sonucu Ebû Bekir'in Ömer'i kızdırması üzerine, Ömer'in öfkeyle orayı *terketmesi*, özür dilemek için peşini takip eden Ebû Bekir'in çağrısına *cevap vermemesi* ve hatta *kapıyı yüzüne kapaması*¹⁵ öfke içerikli beden dilinin tipik örnekleridir.

be. Korku içerikli

Kapısına gidip üç kez selâm verdiği halde karşılık alamayan ve daha sonra

12 Bk. İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, c. III, s. 105.

13 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 247 (hno: 893).

14 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 92 (hno: 738).

15 Bk. Buhârî, *Tefsîr*, tefsîru sûre el-A'râf, 7/3 [hno: 4640].

dönen, gerekçe olarak Resûlullah'dan duyduğu bir rivayeti zikreden, ancak bu sefer de Hz. Ömer'in, rivayete ilişkin şahit getirmesi, aksi takdirde hesabı çekileceği yönündeki tehdidiyle karşı karşıya kalan Ebû Mûsa'nın renginin atması¹⁶ konunun belirgin bir örneğidir.¹⁷

Keza bir sabah namazının edası esnasında namazlarını daha önce kılmaları sebebiyle cemaate katılmayan iki kimsenin Hz. Peygamber'in karşısında titremeleri¹⁸, Mekke'nin Fethi sıralarında Resûlullah'ın (s) huzuruna gelen bir adamın konuşurken titremesi,¹⁹ bir öğle namazı ardından minbere çıkıp gereksiz sorulara üzülmüş bir vaziyette etkileyici bir konuşma yapması üzerine sahâbe-i kiramın korkuya kapılıp²⁰ ağlamaları²¹ sahâbe-i kiramın korkusunu anlatan bedensel mesajlardır.

bf. Duyarlık ve nezaket içerikli

Nebî (s)'in bulunduğu ortamda Nebî (s) başlamadıkça ellerini yemeğe uzatmamaları,²² uyuya kaldığını düşünüp teravîh namazını kıldırması için uyarı mahiyetinde (seslerini duyurmak niyetiyle) öksürmeleri/tenahnüh²³ Hz. Peygamber'in kapılarını parmak uçlarıyla çalmaları,²⁴ Hz. Ebû Bekir'in, *Resûlullah'ın (s) huzurunda sesini yükseltiyorsun* diye kızı Âişe'yi ağır bir şekilde uyarması,²⁵ sahâbe-i kiramın duyarlık ve nezaketini örneklediren

16 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef*), tahk.: H. el-A'zamî, c. X, s. 380 (hno: 19423).

17 Nitekim şahit bulmak üzere bir topluluğun yanına vardığında orada bulunanlar, onun durumundan kuşkulananarak, "Ne oldu/nen var?" şeklinde sorma gereği hissetmişlerdir. Bk. Bir önceki dipnot.

18 *Ahmed b. Hanbel*, c. IV, s. 160, 161; *Dârimî, es-Sünen*, Salât 97; *İbn Mâce, es-Sünen*, Et'ime 30; *Ebû Dâvûd*, Salât 56; *Tirmizî, el-Câmi'*, Salât 49; *Nesâî, İmâme* 54.

19 Bk. *İbn Mâce*, Et'ime 30; *Hâkim en-Neysâbü'rî, el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk.: M. Abdulkadir Atâ, c. III, s. 48 (hno: 4366).

20 *İbn Hacer*, bu rivayette; çok soru sormanın hoş olmaması yanında, sahâbe-i kiramın Hz. Peygamber'in beden dilini gözlemlediklerine ve öfkelenildiğinde olabilecek bir gelişmenin kendilerini de kapsayacağı endişesiyle son derece dehşete kapıldıklarına dair mesajların bulunduğuna dikkat çeker. Bk. *İbn Hacer, Fethu'l-Bârî*, tahk.: M. el-Hatîb, M.F. Abdülbâkî-K. el-Hatîb, c. XIII, s. 284.

21 Bk. *Buhârî, el-Câmiu's-Sahîh*, İ'tisâm 3, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 546 (hno: 1184); *Müslim*, Fezâil 134, 136, 137.

22 Bk. Ma'mer b. Râşid, *Câmi'*, (Abdürrezzâk, *Musannef* içinde), c. X, s. 420 (hno: 19563).

23 Bk. *Buhârî*, İ'tisâm 3.

24 Bk. *Buhârî, el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 444 (hno:1080).

25 Bk. *Ebû Dâvûd*, Edeb 84.

bedensel (ve bedensel ağırlıklı) mesajlardır.

bg. Te'yid, teşhis, tenbih içerikli

Alacağını almak üzere gittiği alacaklısının iyi niyetine ikna olan Ebu'l-Busr Ka'b b. Amr'ın alacaklısına yönelik sözleri, *te'yid anlamında elleri kullanma* açısından güzel bir örnek oluşturur. O, alacaklısına, ödeyecek bir imkan bulursan öde! Yoksa sana helâl olsun; dedikten sonra (*iki parmağını iki gözünün üzerine koyup*), şu iki gözümün görmesiyle, ve şu iki kulağımın işitmesiyle ve (*kalbinin damarına işaret ederek*) şu kalbimin bellemesiyle Resûlullah'a (s) şöyle şöyle buyururken şahit oldum, demiş ve zor durumdaki borçluya gösterilmesi gereken tavsiyesine atıfta bulunmuştur.²⁶

Mezkur sahâbinin iki parmağını iki gözü üzerine koyması ve kalbine işaret etmesi, konuya açıklık getirme ve vurgu amacına yöneliktir ki²⁷, beden dili disiplinde bunlara esas jestler adı verilir.²⁸

Bir meşguliyetten ötürü gecikmesi sebebiyle ikinci namazını kıldırmak üzere imamete Ebû Bekir geçmişti. Derken Resûlullah (s) gelip, safları yararak ön safa girmiş, cemaat de, Hz. Peygamber'in geldiğini haber vermek için el çırpmaya başlamıştı. Esasen namazda başını çevirip hiçbir yana bakmamasına rağmen, cemaatin yoğun şekilde el çırpması (*tasfîk/tasfîh*) karşısında Ebû Bekir başını çevirmek mecburiyetinde kalmış ve yanında Resûlullah'ı (s) görmüştü.²⁹

Bu rivayette cemaatin el çırpması, imamı uyarmaya yönelik bedensel bir işarettir. Nitekim Ebû Bekir, söz konusu işareti algılayarak, yanına bakma gereği duymuştur. Ancak mezkur rivayetin devamında Hz. Peygamber, el çırpmanın hanımlara mahsus bir ikaz dili olduğunu bildirmiş, erkeklere aynı anlamda "sübhânallah" demelerini tenbihlemiştir.

bh. Yakın temas içerikli

Ebû Ubeyde b. el-Cerrâh'ın Bahreyn'den topladığı vergi ile döndüğünü duyan Ensar'ın, sabah namazını Hz. Peygamber'le birlikte kılmak üzere

26 Bk. *Müslim*, Zühd 74.

27 Schober, eli kalp üzerine koymanın yerine göre yemin hareketi anlamına gelebileceğini söyler. Bk. Schober, *Beden Dili*, 73.

28 Bk. Batlaş, *Bedenin Dili*, s. 36, 38-43.

29 Bk. *Buhârî*, Ezân 48, Amel fi's-salât 3, 16, Sehv 9, Sulh 1, Ahkâm 36; *Müslim*, Salât 102.

Mescid-i Nebeviyye gelip³⁰, namazdan sonra ayrılmaya yönelen Hz. Peygamber'in önüne durmalarını³¹ yakın temas anlamında bir beden dili olarak değerlendirebiliriz. Ensâr-ı kiram, onun daha önceden verdiği bir söze istinaden bu maldan pay almak için gelmişler, ancak namaz sonrası Hz. Peygamber'in orali olmadan ayrılmaya yönelmesi üzerine, önüne durarak Bahreyn'den gelen mala ilişkin daha önce kendilerine verdiği sözü hatırlatmak istemişlerdir. Yani İbn Hacer'in ifadesiyle, taleplerini *önüne çıkmak suretiyle* bedensel olarak anlatmaya çalışmışlardır.³²

Öfke başlığı altında kullandığımız, bir tartışma sonucu Hz. Ebû Bekir'in Ömer'i kızdırmasına ilişkin rivayetin devamında Ömer'in daha sonra pişman olarak gelip selâm vermesi ve Hz. Peygamber'in yanına oturması da keza yakın temas içerikli bir örnektir.³³

Ebû Saîd el-Hudrî'nin naklettiği şu rivayet farklı bedensel mesajları barındırması açısından kayda değerdir. Rivayete göre bir defasında Allah Resûlü (s) evinden çıkmış, namaza gitmek üzere ilerlerken bir adam devesinin yularından tutarak, bir ihtiyacı olduğunu söylemişti. Resûlullah (s) ise, kendisine yol vermesini, ihtiyacının karşılanacağını üç kez bildirmiş, ancak adamın diretmesi üzerine, kırbacı kaldırıp (hafifçe) adama indirerek onu uyarmıştı. Resûlullah (s) namazı kıldırıp da "Biraz evvel kırbacımla vurduğum şahıs nerede?" diye sorduğunda sahâbe-i kiram, kim bu adam? diye birbirlerine bakmışlar. Derken adam arka saflardan, "Allah'ın ve Resûlü'nün gazabından Allah'a sığınırım", diyerek öne çıkmış. Nebî (s) ise "Şöyle yanaş ve benden hakkını al", diye kırbacı ona atmıştı...³⁴

Burada söz konusu şahsın, Resûlullah'ın devesinin yularını tutması yakın temas içerikli bir bedensel tavidir. *Yulardan tutmak*, hayvanı yedek anlamının aksine - metinden anlaşıldığı kadarıyla - bir probleme dayalı olarak seyri engellemek manasına gelmektedir. Yani ilgili şahsın sahâbi kimliği de dikkate alındığında, böylesi bir bedensel tavırla, bir haceti Hz. Peygamber'e arz etmek mesajı verilmiş olmaktadır. Ancak bahis mevzuu sahâbi, bu

30 Yukarıdaki rivayetten, her kabilenin bir mescidi bulunması sebebiyle, önemli bir gelişme olmadıkça (muhtemelen sabah ve yatsı) namazlarını kendi mescidlerinde kıldıkları anlaşılmaktadır. Bk. İbn Hacer, *Feth*, c. VI, s. 303.

31 Bk. *Buhârî*, Rikâk 7; *Müslim*, Zühd 6; Benzeri rivayetler için bk. *Buhârî*, Cizye 1, Megâzî 12; *İbn Mâce*, Fiten 18; *Tirmizî*, Kıyâme 28.

32 Bk. İbn Hacer, *Feth*, c. VI, s. 303.

33 Bk. *Buhârî*, Tefsîr, tefsîru sûre el-A'râf 7/3 [hno: 4640].

34 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. IX, ss. 465-466 (hno: 18037).

niyetini sadece bedensel olarak ortaya koymakla yetinmemiş, aynı zamanda sözlü olarak da dile getirmiştir.

bi. Onay ve red içerikli

Bir öğle veya ikindi namazında Hz. Peygamber yanılarak ikinci rekatte selâm vermişti. Cemaatten Zulyedeyn lakaplı sahâbi kalkıp, ya Resûlallah! Namaz mı kıaldı, yoksa siz mi unuttunuz? diye sorarak kendisine hatırlatmada bulunmuştu. Bu sefer Hz. Peygamber cemaate yönelerek Zulyedeyn'in doğru hatırlayıp hatırlamadığını teyid etmek istemiş; onlar da ima yoluyla (başlarını sallayarak) evet, demişlerdi.³⁵

Burada cemaatin, Hz. Peygamber'in sorusuna başlarını sallayarak cevap vermeleri, "evet" anlamında bedensel bir onaydır.

Hastalığı sırasında ziyaretine gelen ve kendisine müslüman olmasını öneren Resûlullah'a (s) yahudi komşusunun birinci ve ikinci teklifte önce babasına bakıp daha sonra susması ise red içerikli bir bedensel anlatımdır.³⁶ Yani o, susmak suretiyle kendisine yapılan teklifi reddetmiş olmaktadır.

bj. Bakma görüntülü

Bakma fiili muhtelif anlam ve niyetleri bünyesinde barındırabilen bir bedensel harekettir. Bunlardan bazılarını örneklendirmeye çalışalım.

Resûlullah'a (s) hac konusunda soru yönelten bir kadına Fazl b. Abbâs'ın gözlerini dikip³⁷ bakması³⁸ yasak olan bir bakış tarzıdır. Hz. Peygamber'in kendisine müdahalesi de, böyle bir gerekçeye dayanmaktadır.

Bir ziyaret sırasında Abdullah b. Mesûd'un beraberindeki arkadaşını buldukları evi bakışlarıyla incelemeye alması³⁹ sebebiyle uyarması yine mezkur içerikteki bakışa örnektir.

Yukarıda daha geniş olarak yer verdiğimiz⁴⁰ devesinin yularını tutup bırakmamakta ısrar etmesi sebebiyle Hz. Peygamber'in, kendisine kırbaçla

35 Bk. *Ebû Dâvûd*, Salât 189.

36 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, tahk.: H. el-A'zamî, c. X, ss. 315-316 (hno: 19219).

37 Fazl İbn Abbâs'ın kadına gözlerini dikip bakması, onun güzelliğinden etkilenmesi sebebiyledir. Hz. Peygamber, Fazl'ın bu bakışından rahatsızlık duymuş ve eliyle onun yüzünü çevirmiştir. Bk. İbn Hacer, *Feth*, c. XI, s. 12; Kastallânî, *İrşâd*, c. XIII, s. 272.

38 Bk. Mâlik b. Enes, *Muvatta*, Hac 97; *Buhârî*, Hac 1, Sayd 24, İsti'zân 2; *Müslim*, Hac 407.

39 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 652 (1305).

40 Bk. "Yakın temas" bahsi.

hafif şekilde vurmasını anlatan rivayeti, konumuzla ilgili bölümü sebebiyle burada tekrar ele alabiliriz. Hz. Peygamber anılan şahsa kırbaça bir kez (hafifçe) vurup serbest kaldığında namazı kaldırmak üzere mescide gelmişti. Namaz bittiğinde sahâbe-i kirama biraz evvel kırbaça vurduğu şahsı sormuş, onlar bu olaya tanık olmadıklarından birbirlerine bakışmışlardı.⁴¹ İşte sahâbenin bu bakışı; şaşkınlık, hayret içerikli bakışı örneklemiştir.

İbn Ömer'in yanına gelen Iraklı bir grup, hizmetçinin üzerinde altın bir gerdanlık gördüklerinde birbirlerine bakmışlardı. İbn Ömer ise, onların bakışmalarına, ne kötü anlayışınız var ? diye bir eleştiriyle karşılık vermişti.⁴²

Burada İbn Ömer'in tenkidine hedef olan bu bakış, biraz hayretle karışık alayvârî bir bakış olsa gerektir. Hizmetçilik ile altın kolye takınmayı zihinlerinde bağdaştıramamaları, muhtemelen onları bakışarak işaretlemeye sevk etmiştir.

Korku içerikli bakış da bakış türlerinden birini teşkil eder. Hicret esnasında arkalarından atlı vaziyette kendilerine yetişmeye çalışan Sürâka'ya, Ebû Bekir'in dönüp dönüp bakmasını,⁴³ endişe ve korku dolu bakışa misal gösterebiliriz.

bk. Susma görüntüsü

Susma da birbirinden farklı pek çok mana ve niyetleri içerebilen, oldukça geniş tabanlı bir beden dilidir. Sahâbe-i kiramın bedensel anlatımlarında ilgili dilin muhtelif versiyonlarına rastlamaktayız.

Enes b. Mâlik'in naklettiğine göre Hz. Peygamber, kendisine gelip ihtiyaçlı olduğunu dile getiren Ensar'dan bir adama, evinde (satılabilecek) bir şeyinin olup-olmadığını sormuş, onun bir çul ve bir bardak (ölçek) getirmesi üzerine sahâbeye yönelerek "Bunları alan var mı?" diye seslenmişti. İçlerinden birinin bir dirhem teklif etmesi karşısında müzâyedeye devamla "Bir dirhem üzerine çıkan var mı?" şeklinde topluluğa tekrar yönelmiş, onlar bu îcâba susarak karşılık vermişti...⁴⁴ Hiç şüphesiz buradaki susma, Hz. Peygamber'in fiyatı arttırma girişimine *sıcak bakmama* anlamında bir cevap teşkil etmektedir.

Yine Hz. Peygamber'in kendilerine uğrayıp selâm verdiği bir toplulu-

41 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. IX, ss. 465-466 (hno: 18037).

42 Bk. Buhârî, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 653 (hno: 1306).

43 Bk. Ramazan el-Bûtî, *Fıkhü's-sîre*, çev.: A. Nar, O. Aktepe, s. 190.

44 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. III, s. 114.

ğün, selâma mukâbelede bulunmamaları⁴⁵, susma görüntülü bir beden dilidir. Rivayetin devamından anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber bu suskunluğun sebebini başkalarına sormuş, *onların o gün konuşmamayı nezrettiklerini (yahut konuşmamaya yemin ettiklerini) öğrendiğinde*, böylesi bir tavır aşırılık olarak değerlendirmiştir. Biz, onların bu suskunluğunu, kendi zanlarına göre⁴⁶ ibadet ya da dîni bir lüzuma dayalı (ibadet içerikli) suskunluk olarak değerlendirebiliriz.

c. Başkalarına ait beden dilinin Hz. Peygamber tarafından algılanışı ve bu algılamanın yansımaları

Başkalarının sergilediği beden dilinin Hz. Peygamber tarafından algılanış keyfiyeti, onun bu dile duyduğu ilginin tespiti açısından ayrı bir merak konusudur. Böyle bir tetkik neticesi ortaya çıkacak pozitif tablo, aynı zamanda kendisinin beden dili kullanımındaki bilincinin de bir ifadesi olacaktır. Şimdi konuya ilişkin örnekleri tetkik edelim.

Ebû Hureyre'nin anlattığına göre bir defasında kendisi aklıktan bitkin bir vaziyette herkesin gelip-geçtiği bir uğrak noktasına oturur. Oradan geçen Ebû Bekir'e Kur'andan bir âyet sorar. Amacı Ebû Bekir'in, açlığını farkederek kendisini doyurmasıdır. Ancak Ebû Bekir durumu anlayamaz. Ömer geçer. Ona da aynı amaçla Kur'an'dan bir âyet sorar. Ancak o da asıl maksadı çözemez. Derken Resûlullah (s) geçer. Kendisini gördüğünde gülümser. Kalbinden geçeni ve yüz ifadelerini farkederek,⁴⁷ "Ey Ebû Hureyre beni takip et", der.⁴⁸

Resûlullah'ın (s) Ebû Hureyre'nin yüzüne bakıp tebessüm etmesi, onun yüz ifadeleri ve tavrını okuyarak, maksadını anlamış olmasının bir göstergesidir.⁴⁹ Nitekim gülümsemesinin ardından, "Beni takib et" demesi de, tebessümünün hangi bağlamda olduğunu belirlemektedir.

Mescidde itikâf halinde iken kendisini ziyarete gelen eşi Safiyye binti Huyey'i yatsı vakti yolcu etmesi sırasında yaşanan bir hâdise de konuya

45 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. VIII, s. 436 (hno: 15820).

46 Esasen bu tür bir nezrin dinen sahih olmadığı, yeminin ise, yerine getirilemeyeceği, Hz. Peygamber'in bahis konusu tavra ilişkin değerlendirmesinden anlaşılmaktadır.

47 Aslına uygunluk açısından cümleyi birbirine atfederek tercüme ettik. Ancak söz konusu ibarenin, "Yüz ifadelerime bakarak kalbimden geçeni anladı" şeklinde değerlendirilmesi *hiyerarşiye* daha uygun gözükmektedir.

48 Bk. *Buhârî*, Rikâk 17.

49 Bk. Kastallâni, *İrşâd*, c. XIII, s. 532.

çarpıcı bir örnek oluşturur. O (s), eşi Safiyye'yi yolcu etmek üzere mescidin kapısına gelmiş ve eşiyile ayak üzeri bir müddet konuşmuştu. Tam bu sırada Ensar'dan iki kişi belirmiş, Resûlullah'ı yanındaki hanımla görüşüp, selâm vermişler ve adımlarını çabuklaştırarak sür'atli bir şekilde oradan uzaklaşmaya yönelmişlerdi. Allah Resûlü onların bu tavrı üzerine kendilerine seslenmiş ve onlara, yanındaki bayanın eşi Safiyye binti Huyey olduğunu belirtmiş⁵⁰, böylece kendisi hakkında, kalplerinden menfi bir düşüncenin geçmesine imkan vermemiştir.

Hiç şüphesiz Resûlullah'ı (s) böylesi bir uyarıya zorlayan, onların hızlıca orayı terketme gayreti içine girmeleridir. Zira bu tavır, Resûl (s)'i rahatsız etmeme düşüncelerinin bedensel bir anlatımıdır. Onun (s) sergilediği ihtiyâfî yaklaşım, bedensel dili çok iyi yorumladığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sa'd b. Cessâme'nin aktardığı şu olay da, Hz. Peygamber'in, başkalarının beden dilini algılama ve ona göre tavır belirlemesi açısından fikir vericidir. Anlattığına göre kendisi Resûlullah'a (s) ihramlı iken vahşi bir eşek hediye etmek istemiş, ancak o, bu hediyeyi kabul etmemiştir. Yüzüne bakıp da üzülmediğini farkedince, "Hediyeni ihramlı olduğumuz için almadık" açıklamasını yapmıştı.⁵¹

Görüldüğü gibi onun daha sonra gerek duyduğu açıklama, muhatap kaldığı bedensel mesajın bir sonucudur.

Keza yahudilerin aksırır gibi yaparak kendileri için Allah'dan rahmet dilemesi beklentilerine karşı, Hz. Peygamber'in onlara *hidayete ermeleri ve anlayışlarının ıslahı* için dua etmesi⁵² konunun bir başka örneğidir.

Burada Hz. Peygamber, onların zorlamaya dayalı bu bedensel mesajlarını algılamış, ancak beklentileri doğrultusunda rahmet değil de⁵³ hidayet ve anlayışlarının düzelmesi dileğinde bulunmuştur.

Hz. Peygamber'in yanında sövüşen iki şahıstan öfkelenip yüzü kızaran ve şah damarları şişen şahsa dua tavsiyesinde bulunması,⁵⁴ muhatabı olduğu beden dili karşısındaki tavrını göstermesi bakımından manidardır.

50 Bk. *Dârimî*, Rikâk 66; *Buhârî*, İtikâf 11, 12, Bed'ü'l-halk 11, Edeb 121, Ahkâm 21; *Müslim*, Selâm 23, 35.

51 Bk. *Buhârî*, C. Sayd 6, Hibe 6, 17; *Müslim*, Hac 50, 54; Ayrıca bk. *İbn Mâce*, Menâsik 92; *Ebü Dâvûd*, Menâsik 40; *Tirmizî*, Hac 26; *Nesâî*, Menâsik 79.

52 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. IV, s. 400, 411; *Ebü Dâvûd*, Edeb 93; *Tirmizî*, Edeb 3.

53 Zira rahmet, inanan kimseye mahsustur. Bk. Ali el-Kâri, *Mirkât*, c. VIII, s. 500.

54 Bk. *Buhârî*, *el-Edebu'l-müfred*, c. II, ss. 662-663 (hno: 1319).

Yine Hz. Peygamber'in hanımı Hz. Âişe'ye, ben senin öfkeli ve neşeli olduğun zamanları tanıyorum. Sen benden razı/memnun olduğunda bana, "Muhammed'in Rabbi hakkı için öyle değildir", dersin; bana karşı öfkeli/asabi olduğun zamanda ise, "İbrahîm'in Rabbi hakkı için öyle değildir", dersin (adımı anmazsın)⁵⁵, ifadesi de, beden dilini okuması noktasında bir örnek olarak değerlendirilebilir.

İlgili rivayetteki görüntü, Hz. Peygamber'in, bu yargısını Hz. Âişe'nin verdiği bedensel bir mesaja değil de, sırf yemin ediş tarzına dayandırdığı yönündedir. Ancak her ne kadar Hz. Peygamber, herhangi bir beden dilinden söz etmiyorsa da, bahis konusu yeminlerin bir beden dili eşliğinde söylenmiş olması uzak bir ihtimal değildir. Zira bu tür bir duygunun sırf sözle ifade edilmesi, hiçbir şekilde bedene yansıtılmaması oldukça zor gözükmetedir. Bu, ilgili disiplince de altı çizilerek ifade edildiği gibi, beden yalan konuşmaz, değerlendirmesine de pek uygun gözükmemektedir.⁵⁶

Diğer taraftan basit seviyedeki bir beden dilinin, onun Hz. Peygamber'e beslediği saygı ve muhabbette bir kusur manasına gelmeyeceği açıktır. Üstelik hanımların beylerine yönelik sitem ve naz anlamında sözel ve bedensel birtakım mesajlar vermeleri gayet tabîi bir hâdisedir. Nitekim konuya ilişkin kimi yorumlarda, bahis mevzuu hitapların dillendirilmesindeki kıskançlık boyutuna dikkat çekilmektedir.⁵⁷

Keza terkisine aldığı Fazl b. Abbâs'ın, kendisine hacla alâkalı soru yönelten kadına gözlerini dikip bakması üzerine, Resûlullah'ın (s), Fazl'ın çenesinden tutarak yüzünü çevirmesi⁵⁸, mevzuun bir diğer örneğidir.

Bu, başkalarının beden dilini okuması ve ona göre tavır belirlemesi açısından çarpıcı bir örnek teşkil eder. Zira Hz. Peygamber'in Fazl'a müdahalesi, onun kadına ilk bakışına yönelik değildir. Söz konusu müdahale Fazl'ın kadına gözlerini ayırmamasına bakması üzerine gerçekleşmiştir. Yani Hz. Peygamber, onun bakışlarındaki anlamı farketmiş ve gereğini yapmıştır.⁵⁹

Abdullah b. Mes'ûd'la alâkalı şu rivayeti, konunun son örneği olarak ele alalım. Rivayete göre oldukça çelimsiz bacaklı olan Abdullah b. Mes'ûd'un bir defasında *erâk* ağacına çıkıp misvaklık dal koparıırken/toplarken esen

55 Bk. Kamil Miras, *Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, c. XI, s. 369 (hno: 1825).

56 Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, s. 46; Baltas, *Bedenin Dili*, s. 139.

57 Bk. Kastlanî, *İrşâd*, c. XIII, s. 111. Burada Hz. Âişe'nin kıskançlığının aşırı sevgiden kaynaklandığına ayrıca dikkat çekilmektedir.

58 Bk. *Buhârî*, *İstî'zân* 2.

59 Bk. İbn Hacer, *Feth*, c. XI, s. 12.

rüzgardan bedeninin sarsılmasına sahâbe-i kiram gülmüşlerdi. Resûlullah (s) niçin güldüklerini sorup da, “bacaklarının çelimsizliğine” cevabını aldığı anda, bu çelimsiz bacakların kıyamet günü tartıda Uhud Dağı’ndan daha ağır geleceğini yeminle ifade etmişti.⁶⁰

Sahâbe-i kiramın gülmeleri üzerine Resûlullah’ın (s) hemen sebebini öğrenme girişimi, onun beden dili konusundaki duyarlılığını ortaya koymaktadır. Ayrıca burada Resûlullah’ın, onlara gülme sebeplerini sorması, mutlak manada kendisinin gülme nedenlerini farkedemediği anlamına gelmez. Bu, Hz. peygamber tarafından gülme nedenlerinin anlaşıldığı halde, onlara bir uyarı mahiyetinde yöneltilmiş manalı bir soru da olabilir.

2. Başkalarına/sahâbe-i kirama ait beden dilinin Hz. Peygamber tarafından kullanılması

Maksadı net olarak ortaya koymada beden dilinin çoğu kez sözlü dilden daha etkin olduğu konusu - daha önceden de vurgulandığı gibi - tartışma götürmez. Biz, beden dilini kullanması ve başkalarının beden dilini okuması yanında, Hz. Peygamber’i yerine göre üçüncü şahıslara ait beden dilini değerlendirme noktasında da aktif bulmaktayız.

Resûlullah (s), bir adamın çocuğunu *bağrına bastığına* şahit olduğunda, “Ona (çocuğuna) şefkat duyuyor musun?” diye sormuş, adamın, “Evet”, cevabı üzerine, Allah’ın kendisine olan merhametinin, kendisinin çocuğuna duyduğu merhametten daha ileri olduğunu söylemiştir.⁶¹

Yine o (s), esirler arasında bulduğu çocuğunu *bağrına basıp emziren bir kadına* dikkat çekerek, “Şu kadının çocuğunu ateşe atabileceğini tasavvur edebilir misiniz?” diye sormuş, onların, gücü yettiği müddetçe hayır (imkansız), karşılığı üzerine, “İşte Allah’ın kullarına olan merhameti, bu kadının çocuğuna duyduğu şefkatten daha ileridir”⁶² buyurmuştur.

Geçen iki rivayette söz konusu kadının ve erkeğin, çocuklarını bağrılarına basmaları hiç şüphesiz, sevgi ve şefkatin en üst seviyedeki görüntüleridir. Bu görüntülerin ifade ettiği anlam, itirazsız herkesin kabulüdür. Resûlullah (s), Allah’ın kullarına olan merhametinin enginliğini anlatırken, manası herkesçe müsellemlenmiş bu beden dilinden yararlanmıştı.

60 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, ss. 420-421.

61 Bk. *Buhârî, el-Edebu’l-müfred*, c. I, s. 390 (hno: 377).

62 Bk. *Buhârî*, Edeb 18; *Müslim*, Tevbe 22.

3. Beden diline dair sahâbeye yönelik bazı motivasyonlar

Bir bayram günü Hz. Peygamber elbisesine bürünüp yatmış vaziyette iken, Âişe'nin yanına Ebû Bekir gelir. O esnada orada iki cariye şarkı söyleyip def çalmaktadır. Ebû Bekir manzarayı görünce onları azarlar. Bunun üzerine Hz. Peygamber yüzünü açarak, "Ey Ebû Bekir! Onları serbest bırak. Zira bu günler, bayram günleridir."⁶³ buyurur.⁶⁴

Resûlullah'ın (s) bu ve benzeri ifadelerinden anlaşılan o ki, bayram ve benzeri bazı özel günler, neşe ve eğlence günleridir. Dolayısıyla sevinç ve sürura dair duyguların bedenlere yansması, bir tabiiyet gereğidir. Asıl olan böylesi duyguları bastırmak değil, ölçü çerçevesinde hakkını vermektir. Kanaatimizce Resûlullah'ın (s) bu yönde yaptığı mezkur müdahaleyi bedensel bir motivasyon olarak değerlendirmek gerekir.

Keza Resûlullah'ın (s) bir ölü için normal şekilde ağlayan kadınları bundan nehyeden Ömer'e, "Ey Ömer! Bırak, ağlasınlar. Zira bugün gözün yaş dökceği zamandır..."⁶⁵ yönlendirmesi, yukarıdaki müdahalesinden farklı değildir. Burada söz konusu olan da, üzüntünün - *normal çizgiyi aşmamak kaydıyla* - bedensel/fiziksel planda yaşanmasıdır. Bu anlamda ağlamak ise, üzüntünün bir tür bedensel ifadesidir. Yani Allah Resûlü (s) üzüntü ve acı anında ağlamayı, bu anda yaşanan duygunun bedenî bir tezahürü saymakta ve buna çağırmaktadır. Esasen duyguların bedene aşırı ölçüde yansımaları sünnet anlayışının dışına taşan bir beden dili saymıştır.⁶⁶

"Allah, bahşettiği nimetin izinin kulu üzerinde görülmesinden hoşnut olur"⁶⁷, ifadesi yine bedensel bir yönlendirme. Resûlullah (s), bu açıklamasını imkan sahibi bir kimsenin pejmürde kıyafeti sebebiyle yapmıştır.⁶⁸ Açıklama sebebi giyim olmakla birlikte, bu yönlendirmeyi sadece giyimle sınırlandırmak doğru olmaz. Ancak giyimde nesnel bir beden dili⁶⁹ olarak

63 Bk. *Müslim*, İdeyn 17; *Nesâî*, İdeyn 36.

64 Konuya ilişkin bir başka rivayette de Allah Resûlü'nün (s) Ebû Bekir'e hitabı şöyledir: "Ya Ebû Bekir! Her milletin bir bayramı vardır, bu da bizim bayramımızdır." Bk. *Buhârî*, İdeyn 3, M. Ensâr 46; *Müslim*, İdeyn 16.

65 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 110, 273; *İbn Mâce*, Cenâiz 53; *Nesâî*, Cenâiz 16.

66 Örnek olarak "Saçını yolan, elbisesini yırtan ve sesini yükselterek feryâd ü figân eden kimse bizden değildir." *Nesâî*, Cenâiz 17.

67 Bk. *Tirmizî*, Edeb 3; Ayrıca bk. *Ebû Dâvûd*, Libâs 15.

68 Bk. *Ebû Dâvûd*, Libâs 15.

69 Schober, *Beden Dili*, ss. 63-65.

yoğun bir mesaj merkezi oluşturduğunu unutmamak gerekir.⁷⁰ Hülâsa israfa kaçmadan normal olarak giyinmek, yemek-içmek ve bir takım harcamalarda bulunmak verilen nimetlerin bedensel bir anlatımıdır. Bu ise, bir çeşit şükürdür.

Doyulmuş olsa bile, başkaları da işlerini bitirmeden sofradan kalmamak⁷¹, yine bedensel niteliği haiz bir tavsiyedir. Doyan, ancak başkası (başkaları) yemeğe devam ettiği için sofradan kalkmayan kimse, sofrada bulunması sebebiyle, en azından beden dili olarak yemeğe devam ediyor mesajı vermektedir. Yemeye devam edenler bu görüntü sayesinde başkalarının gözlerine hedef olmaktan korunacaklar, en azından kendileri böyle bir zehâba kapılmayacaklardır.

Hz. Peygamber, aynı zamanda olumsuz algılamalara sebep olabilecek bazı beden dillerine de yerine göre müdahale etmiştir. Ka'beyi tavafı esnasında burnuna geçirilmiş halkadan çekerek bir adamın, diğerinin tavafına yardımcı olduğunu görmüş, hemen halkayı kesmiş ve yardımını elinden yapışarak gerçekleştirmesini tenbihlemiştir.⁷²

Benzeri bir rivayette de, yine bir tavaf sırasında *eli diğerine sıırımla (yahut iple) bağlı* bir kişinin çekildiğine, daha doğrusu çekilerek yardım edildiğine şahit olmuş, derhal bağı keserek, çeken şahsı uyarılmış, elinden tutmak suretiyle yardımcı olmasını söylemiştir.⁷³

Hiç şüphesiz bir insanın, elinden bağlı vaziyette, hele hele burnundaki halkadan tutularak çekilmesi, yardımdan ziyade bir hayvanın yedilmesi ya da zorlama gibi bir görünüm oluşturmaktadır. Oysa yapılan şey, saf duygudan kaynaklanan yardımdan başkası değildir. Bu sebeple Resûlullah (s) gerçek niyetle/amaç bağdaşmayan bahse konu bedensel görüntülere yerine göre müdahale etmiştir.

"Üç kişinin bulunduğu bir ortamda, iki kişi üçüncüden ayrı olarak kendi aralarında fısıldaşmasın, bu, üçüncüyü üzer"⁷⁴, ifadesi yine aynı kategoride değerlendirebileceğimiz bir başka rivayettir. Resûlullah (s) bu tavrıyla

70 Bk. Olduğundan farklı görünmek çabasının, daha çok nesnel beden diliyle gerçekleştiği ifade edilmektedir. Esasen nesnel bir beden dili olarak, farklı görüntü oluşturmada giyimin ne denli önemli bir yere sahip olduğu, hemen herkesin malumudur. Bk. Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, ss. 47-48.

71 Bk. *İbn Mâce*, E'ime 21.

72 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. VIII, s. 448 (hno: 15861).

73 Bk. Abdürrezzâk, *Musannef*, c. VIII, s. 448 (hno: 15862).

74 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 438; *Ebû Dâvûd*, Edeb 24.

farkında olmadan, böyle şüphe uyandırıcı, üzüntü verici bir görüntü oluşumunu engellemeyi hedeflemiştir.

Yerine göre hakikatle uyuşmayan maksatlı görüntüler de Resûlullah'ın (s) müdahalesinden payını almıştır. Bu anlamda kumasına karşı, kocasının kendisine yönelik ilgisini olduğundan fazla gösterme konusunda izin talep eden kadına Resûlullah (s) müsaade etmemiştir.⁷⁵

Alıyormuş gibi görünerek fiyatı yükseltmeyi/tenâcüş yasaklayan⁷⁶ rivayet, konunun bir başka örneğidir. Müşteri gibi davranarak, fiyatı arttırmaya çalışmak, malın değerinden fazla artmasına, dolayısıyla gerçek müşterinin aldanmasına neden olabilir. Allah Resûlü (s) konuya ilişkin beyanıyla sahtekarlık amaçlı böylesi bir görüntü vermekten nehyetmiştir.

Hz. Peygamber'in kadınlara benzemeye çalışan erkeklere ve erkeklere benzemeye çalışan kadınlara lânette bulunmasının⁷⁷ hedefinde yine gerçekte bağdaşmayan bedensel görüntüler mevcuttur. Bu doğrultuda huzuruna getirilen elleri ve ayakları kınalı kadını (muhanne) bir şahsı, durumunu öğrendikten sonra Nakî' denen bir yöreye sürmesi⁷⁸ yine aynı sebebe dayanmaktadır.

Serdedilen bu örneklerde dikkati çeken şey Hz. Peygamber'in söz konusu motivasyonlarının genelde irâdî nitelik taşımasıdır. Buradan tabîî boyutlu beden dilinin motivasyona konu olmadığı sonucu elbetteki çıkartılmaz. Zira tabîî olan bazı bedensel görüntülerin motivasyona konu edildiğine dair örnekler de bulunmaktadır.⁷⁹

75 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. VI, s. 167, 345, 346, 353; *Müslim*, Libâs 126, 127; *Tirmizî*, Birr 87.

76 Bk. *Buhârî*, Buyû 58, 64; *Müslim*, Buyû 11.

77 Bk. *Ahmed b. Hanbel*, c. I, s. 254, 330, 339, c. II, s. 200, 287, 289; *Buhârî*, Libâs 61; *İbn Mâce*, Nikâh 22; *Ebû Dâvûd*, Libâs 27; *Tirmizî*, Edeb 34.

78 Bk. *Ebû Dâvûd*, Edeb 53.

79 Hz. Peygamber'in motivasyonlarını beden dilinin *daha ziyade* irâdî olanı çerçevesinde düşünmek sanırız daha doğru olur. İsminden de anlaşılacağı üzere tabîî olan beden dili, tabîî olarak, sühûletle ortaya çıkar. Bu açıdan tabîîlikle-müdahale edilebilirliği yan yana düşünmek uygun bir görünüm oluşturmaz. Buna rağmen özellikle duygu türünden bazı tabîî anlatımların da müdahale alanı dahiline alındığına rastlayabiliyoruz. Meselâ Hz. Peygamber'in öfke (*Buhârî*, Edeb 76), gülme (*Buhârî*, Edeb 68), ağlamaya (*Buhârî*, Ahkâm 11) ilişkin yönlendirmeleri (tarz) söz konusu tabîî nitelikli beden dili alanına aittir. Ancak burada şu noktayı dikkatten uzak tutmamak gerekir. Hz. Peygamber'in, tabîî alana dair bir motivasyonu, tabîî beden dilinin bizzat kendisine değil, onun irâdî boyuttaki yansımalarına yöneliktir. Meselâ o, öfkelenme ve gülmeyle alâkalı bir uyarıda bulunurken, esasen onun hedef aldığı şey, tabîî bir bedensel tavır olan öfkelenmek veya gülmek değil, bu tabîî tavırların irâde dahilinde gözükene yansımalarıdır. Yani öfkelenmek tabîîdir, ama onun bir

4. Beden dili keyfiyeti zikredilmeyen rivayetler

Beden diline konu olan her rivayet, beden dili keyfiyeti açısından aynı açıklıkta değildir. Kimi rivayetler; *kaşların çatılması, yüzün gülmesi, bacak bacak üzerine atılması* gibi, sergilenen beden dilinin keyfiyetine dair bir açıklık ihtiva ederken, kimileri de *izlenen* beden dilinin sadece algılanmasını yansıtmaktan öte geçmez. Biz şimdi bu doğrultuda sahâbe-i kiramın beden diline ait okumalardan (algılamalardan) örnekler zikrederim.

Hiz. Peygamber'in yarışlarda neredeyse rakip tanımayan *Adbâ* isimli devesi, bir bedeviye ait deve tarafından geçilmiş, bu sonuç müslümanlara son derece ağır gelmişti. Resûlullah (s) sahâbe-i kiramın halinden rahatsızlıklarını farketmiş ve onlara, Allah'ın bu yöndeki sünnetini hatırlatma gereği hissetmiştir.⁸⁰ Burada bazı rivayetlerde yer alan "Adbâ geçildi"⁸¹ şeklindeki hayıflanmaları hariç tutarsak - en azından Concordance'ın çerçeve aldığı - kaynaklarda sahâbe-i kirama ait bedensel bir veriye rastlamıyoruz.

Hiz. Peygamber'in Ebû Umeyr isimli çocuğu kederli görüp, "Bunun nesi var?" diye sorması, konunun bir diğer örneğidir. Enes b. Mâlik tarafından nakledilen rivayetten Resûlullah'ın (s) bahsi geçen çocuğu üzgün olarak algıladığı anlaşılabilir bir şekilde, algılamaya esas olan beden dilinin keyfiyetine dair herhangi bir ayrıntı yoktur.⁸²

Kendisine ait develerin hörgüçlerinin Hamza tarafından kesildiğini, böğürlerinin yarıldığını⁸³ gören ve haber vermek için üzüntüyle Resûlullah'a (s) giden Hiz. Ali'nin yüzünden başına gelen olumsuzluğu Resûlullah'ın farketmesi, konunun bir başka örneğidir.⁸⁴

Hadisin ravisi Hiz. Ali rivayetinde, Resûlullah'ın kendi yüzüne bakarak

tür yansımaları olan bağırıp-çağırarak, kırıp-dökmek irâdeyle alâkalı gözükmektedir. Yine gülmek tabii bir tavidir, ama onun kahkaha şeklinde yansımaları; keza ağlamanın yaka-paça yırtmak, döğünmek şeklindeki yansımaları irâdeye bağlı gözükmektedir. Dolayısıyla Hiz. Peygamber'in tabii olan beden diline dair motivasyonlarını, irâdî alan çerçevesindeki motivasyonlar çizgisinde görmek hatalı bir bakış açısı olmasa gerektir.

80 Bk. *Buhârî*, Cihâd 59; *Ebû Dâvûd*, Edeb 8; *Nesâî*, Hayl 14.

81 Bk. *Buhârî*, Rikâk 38; *Nesâî*, Hayl 14.

82 Bk. *Buhârî*, *el-Câmiu's-Sahîh*, Edeb 81, 112; *el-Edebu'l-müfred*, c. II, s. 206 (hno: 848); *Müslim*, Edeb 30; *İbn Mâce*, Edeb 24; *Ebû Dâvûd*, Edeb 69; *Tirmizî*, Salât 131, Edeb 24.

83 İlgili bazı rivayetlerde bu olayın henüz içkinin yasaklanmadığı bir döneme ait olduğuna ayrıca dikkat çekilmektedir. (Bk. *Buhârî*, Müsâkât 13). Nitekim Resûlullah (s) sözleri ve tavrı sebebiyle Hamza'yı mazûr görmüş, cezalandırmamıştır. Bk. Kastallânî, *İrşâd*, c. V, s. 413.

84 Bk. *Buhârî*, Müsâkât 13, Megâzî 12; *Müslim*, Eşribe 2; *Ebû Dâvûd*, İmâre 20.

üzüntüsünü anladığını belirtirken, yüzündeki ifadenin keyfiyetine ilişkin onun (s) ağzından herhangi bir şey söylememiştir.

Sonuç

Biz bu makalede beden dilini, -tebliğ misyonu ile ilişkisine de değinerek- Hz. Peygamber'in okuması ve başkalarına ait beden dilinin Hz. Peygamber'deki yansımaları açısından ele aldık. Daha sonra beden diline dair sahâbeye yönelik bazı motivasyonları tetkike çalıştık. Ulaştığımız sonuç şudur:

Hz. Peygamber, kendisine tevdi edilen mesajı kitlelere ulaştırırken, muhataplarından aldığı bedensel izlenimler kendisi için daima yönlendirici olmuştur. Onların ilgi ve arzularını, önceliklerini, ihtiyaçlarını, niyetlerini, ruhî durumlarını tespitte çalışırken bu izlenimlere sık sık başvurmuş, stratejisini buna göre belirlemiştir. Aynı zamanda muhatap kaldığı bedensel verilerle uyuşmayan herhangi bir yaklaşım ortaya koymaktan da özenle kaçınmıştır.

Hz. Peygamber'in faaliyet alanı sadece sözel boyutla sınırlı değildir. Tabii olarak bedensel anlatımlar da motivasyona hedef bir alan teşkil eder. Kendisi bu çerçevede, iyi olan beden dili kullanımına yönlendirirken, uygun bulmadığı bedensel anlatımlara müdahale etmiştir.

O (s), insanları etkilemek gibi bir misyonun sahibi olarak, etkilemenin düzgün bir iletişimin sonucu olduğunu farketmiş ve ideal bir iletişim adına insanları anlamaya ayrı bir değer atfetmiştir. Yirmüç yıllık sürecin sonunda öğretisini getirdiği nokta, onun iletişim kurmadaki başarısının, daha doğru-su anlamayı anlatmaya önceleyişinin çarpıcı bir ifadesi olmaktadır.

Hiç şüphesiz kendisini başarıya ulaştıran **anlama öncelikli** bu yaklaşım, bir görev olarak anlatma ve etkilemeyle ilgili herkes için hiyerarşik bir formül oluşturmaktadır. Kanaatimize göre anlatıma dair yaşanan olumsuzlukların değerlendirilmesinde, konu mezkur hiyerarşi açısından tekrar gözden geçirilmeyi zorunlu kılmaktadır. Hadis kaynaklarının bu açıdan taranması, daha zengin örneklerle karşılaşmamızı sağlayacaktır.

Özet

Bu çalışmada *beden dili*, -tebliğ misyonu ile ilişkisine de değinilerek- Hz. Peygamber'in okuması ve başkalarına ait beden dilinin Hz. Peygamber'deki yansımaları açısından ele alınmıştır. Daha sonra beden diline dair kendisinin sahâbeye yönelik bazı motivasyonları tetkike çalışılmıştır. Tevdi edilen mesajı kitlelere ulaştırırken, muhataplarından aldığı bedensel izlenimlerin Hz. Peygamber için daima yönlendirici olduğu; onların ilgi ve arzularını, önceliklerini, ihtiyaçlarını, niyetlerini, ruhî durumlarını tespitte çalışırken bu izlenimlere sık sık başvurduğu, stratejisini buna göre belirlediği sonucuna varılmıştır. Buradan hareketle etkilemenin düzgün bir iletişimin sonucu olduğu tezine dikkat çekilmiş, Hz. Peygamber'in yirmi üç yıllık süreç sonunda öğretisini getir-

diği nokta ile kendisinin iletişim kurmadaki başarısı (daha doğrusu *anlamayı anlatmaya önceleyişi*) arasında bağ kurulmuştur. Günüümüzde de anlatıma dair yaşanan olumsuzlukların değerlendirilmesinde, konunun mezkur hiyerarşi açısından tekrar gözden geçirilme gereğine vurgu yapılmıştır.

Anahtar kelimeler : Beden Dili, Sahâbenin Beden Dili, Hadis.

Bibliyografya

- Abdürrezzâk b. Hemmâm, *el-Musannef*, tahk.: H. el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, I-VI, İstanbul 1982.
- Ali el-Kârî, *Mirkâtü'l-meġâtil şerhu Mişkâtil-Mesâbih*, I-XI, Beyrut 1994.
- Batlaş, Zuhâl-Acar, *Bedenin Dili*, İstanbul 1992.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-VIII, İstanbul 1981.
- , *el-Edebu'l-müfred*, çev. F. Yavuz, I-II, İstanbul 1979-1981.
- Bûti, Ramazan, *Fıkhü's-sire*, çev.: A. Nar-O. Aktepe, İstanbul 1992
- Cüceloğlu, Doğan, *İnsan ve Davranışı*, İstanbul 1994.
- , *İnsan İnsana*, İstanbul 1994.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdirrahman, Sünenü'd-Dârimî, I-II, Dımeşk 1412/1991.
- Ebû Dâvûd Süleymân b. Eř'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-II, İstanbul 1982.
- Hâkim en-Neysâbüri, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, tahk.: M. Abdulkadir Atâ, I-IV, Beyrut 1990.
- İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. el-Askalânî, *Fethu'l-Bârî*, tahk.: M.el-Hatîb-M.F.Abdülbâkî-K.el-Hatîb, I-XIII, Kahire 1988.
- İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, tahk.: M. es-Sekâ, I-IV, Beyrut 1985.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, çev. H. Hatipoğlu, I-X, İstanbul 1982.
- Kamil Miras, *Tecrîd-i Sarih Tercemesi*, I-XII, İstanbul 1947.
- Kara, Necati, *Kur'an'da Beden Dili*, İstanbul 2004.
- Kastallânî, Ebu'l-Abbâs Şihâbuddîn, *İrşâdu's-sârî*, I-XV, Beyrut 1410/1990.
- Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-II, Beyrut 1985.
- Ma'mer b. Râşid, *Câmi'* (Abdürrezzâk, *Musannef* içinde), tahk.: H. el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983.
- Molcho, Samy, *Beden Dili*, çev.: Tülin Batır, İstanbul 2000.
- Müslim, Ebu'l-Huseyn b. el-Haccâc el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, tahk.: M.F. Abdülbâkî, I-V, İstanbul 1981
- Nesâî, Ahmed b. şuayb, *Sünen*, çev.: Heyet, İstanbul 1981.
- Schober, Otto, *Beden Dili*, çev.: Süeda Özbent, İstanbul 1994.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed İsâ b. Sevre, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-X, İstanbul 1981.